

Makedonya'da Son Islahat: İngiliz-Rus Islahat Tasarısı (8 Mart 1908)

The Last Reform in Macedonia: The British-Russian Reform Bill (8 March 1908)

Nuran KOLTUK* 



*Öğr. Gör. Dr. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tekirdağ, Türkiye

ORCID: N.K. 0000-0002-9286-496X

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Nuran Koltuk,
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tekirdağ,
Türkiye

E-posta/E-mail: nkoltuk@nku.edu.tr

Başvuru/Submitted: 25.04.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:

16.05.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:

14.06.2023

Kabul/Accepted: 26.07.2023

Atf/Citation: Koltuk, Nuran. "The Last Reform in Macedonia: The British-Russian Reform Bill (8 March 1908)." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 45 (2024): 73-89.
<https://doi.org/10.26650/YTA2024-1287763>

ÖZ

Berlin Antlaşması ile Bulgarlardan alınarak, Osmanlı Devleti'ne bırakılan Makedonya gerek üzerinde yaşayan etnik unsurların gerek Avrupa Devletlerinin çıkarlarının çatıştığı bir bölgeydi. 1878'den sonra, Bulgarların Ayastefanos Antlaşması ile elde ettikleri sınırlara yeniden ulaşmak için Makedonya'da giriştikleri faaliyetlere, Rum ve Sırp'ların benzer yollarla karşılık vermeleri kaotik bir ortam yarattı. Bulgarların, Avrupa'nın dikkatini bölgeye çekerek Berlin Antlaşması'nda öngörülen islahatların yapılmasını sağlama ve böylece özerk bir Makedonya'ya kavuşma isteği vardı. Avrupa Devletleri için ise Balkanlardaki tüm gelişmelerin 1856'da oluşturulan Avrupa uyumunu bozma ihtimali söz konusuydu. 1878'de Avrupa Devletleri Balkanlarda bir statüko oluşturmuştu. Bu statükonun bozulması Avrupa savaşına yol açabilirdi. Bu nedenle Makedonya'da ortaya çıkan istikrarsızlık, Avrupa Devletlerini harekete geçirdi. Bölgede, Avrupa Devletlerinin kontrolünde bir dizi islahat programı uygulandı. Her bir islahat programı, Osmanlı Devleti'nin bölge üzerindeki nüfuzunu aşama aşama yok ederken, 1908'de yeni bir islahatla daha karşılaşıldı. Asayişin sağlanamadığı bahanesiyle İngiltere ve Rusya tarafından hazırlanan tasarı, Makedonya'da özerk bir yönetim öngörüyordu. Ne var ki islahat tasarısı beklenmedik sonuçlar doğurdu. Bu çalışmada Makedonya için önerilen İngiliz-Rus islahat tasarısı incelenecek ve tasarının Makedonya'daki yansımaları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Makedonya, İngiltere, Rusya, Islahat, İttihat ve Terakki Cemiyeti

ABSTRACT

Macedonia, which was acquired by the Ottoman Empire from Bulgaria through the Berlin Treaty and mandated to undergo reforms, became a region of conflicting interests involving European countries and various ethnic groups. After the events of 1878, Bulgarians engaged in activities aiming to reclaim

the territories lost after the Ayastefanos Treaty, triggering tensions with Greeks and Serbians. Macedonia became a battleground for Bulgarian, Greek, and Serbian factions engaging in violent conflicts. Bulgarians sought to push for the implementation of the Berlin Treaty reforms, drawing attention to the region in pursuit of an autonomous Macedonia similar to the example of Crete. However, for European countries, there was a fear that developments in the Balkans could disrupt the unity established in 1856, potentially leading to a wider European conflict. In 1878, Britain, France, Germany, Austria-Hungary, Russia, and Italy established a status quo in the Balkans to prevent any country from gaining an undue advantage that could spark a continental war. The instability in Macedonia prompted European intervention, resulting in a series of reforms that diminished the Ottoman Empire's influence in the region. In 1908, a new reform proposal emerged, jointly presented by Britain and Russia, suggesting autonomous governance under the pretext of security concerns. However, the reform proposal yielded unexpected outcomes. This study explores the ramifications of the British-Russian proposal for Macedonia.

Keywords: Macedonia, Britain, Russia, Reform, the Committee of Union and Progress

Extended Abstract

Macedonia (including Thessaloniki, Bitola, Kosovo), with its diverse population including Greeks, Bulgarians, and Serbs, posed significant challenges for the Ottoman Empire between 1878-1908. Initially acquired by Bulgaria through the Treaty of San Stefano, Macedonia was subsequently transferred to the Ottoman Empire under the Treaty of Berlin. Consequently, after 1878, Bulgarians aimed to regain the borders established by the Treaty of San Stefano. They initially focused on securing independent churches and schools in Macedonia and attempted to convert Greeks and Serbs to the Bulgarian Church to bolster their population. The Greeks and Serbs responded in kind, forming committees to counter Bulgarian activities. Moreover, amidst internal conflicts, these groups clashed with Ottoman soldiers. Another tactic employed by Bulgarians to reclaim the San Stefano borders was to incite European intervention through organized revolts. The Bulgarian rebellions in 1902 and 1903 were particularly bloody, leaving Macedonia embroiled in prolonged instability. The European States (Britain, France, Germany, Austria-Hungary, Russia, Italy) had conflicting interests in the Balkans and considered the situation in Macedonia crucial. Their compromise in 1878 aimed to prevent the collapse of the Ottoman Empire, even amidst territorial losses, to maintain European peace. Four reform programs were implemented between 1903 and 1907, each aimed at restoring order and diminishing Ottoman influence.

With the implementation of the first reform program, Austria-Hungary and Russia gained influence over the administration of Macedonia. In the Vienna Reform Program, the two states agreed that the police and gendarmerie in the region would be organized by European officers. However, the program could only be implemented for a very short time. The large-scale revolt of the Bulgarians in 1903 drew the attention of the European

States to Macedonia. Thus, in 1904, a broader program to restore order in Macedonia was adopted by the Ottoman government. As part of the Mürzsteg Program, two civil servants, an Austrian and a Russian, were appointed to assist the inspector general assigned to Macedonia by the Ottoman government. Their purpose was to conduct inspections and address the complaints of the Christian population. In addition, the organization of gendarmerie units was to continue in order to maintain public order. The final two reforms aimed to ensure that the financial and judicial affairs of Macedonia were under the control of the European states. The implementation of the reform programs, initially planned for two years, was continuously extended until 1914.

However, these reforms were deemed insufficient, prompting Britain and Russia to propose the Anglo-Russian reform program. This program aimed to appoint a Christian governor to Macedonia, reduce the number of soldiers, and increase the number of gendarmes under European control. With the implementation of the Anglo-Russian reform program, Macedonia was intended to have an autonomous structure under the control of the European states, allowing it to make its own decisions while remaining tied to the Ottoman Empire. The Ottoman Empire declared that it would never accept this reform program. The reform draft was also not immediately accepted by other states.

On the other hand, the Anglo-Russian reform bill mobilized the Committee of Union and Progress, which had been rapidly organizing among the officers of the Third Army in Macedonia since 1907. Working towards the declaration of the Constitutional Monarchy for the second time, the Committee was closely monitoring developments in Macedonia. The Committee of Union and Progress opposed Europe's intervention in Macedonia once again, believing that the last proposed reform program would lead to the loss of Macedonia. Additionally, the proposal to reduce the number of soldiers in the Anglo-Russian reform draft would weaken the Committee's power in Macedonia and hinder the declaration of the Constitutional Monarchy. Consequently, the draft had unexpected repercussions for the European states. The Committee of Union and Progress, which had been secretly organized in Macedonia, emerged into the open to demonstrate its power to the European states. The Anglo-Russian reform bill, along with other factors, delayed the proclamation of the Second Constitutional Monarchy from the planned time. In this study, the Anglo-Russian reform bill will be analyzed, and its consequences will be emphasized.

Giriş

Berlin Antlaşması'nın imzacı devletleri -İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, Rusya ve İtalya- 1903 yılından itibaren Makedonya'da yönetime müdahil oldukları ıslahat programları uyguluyorlardı. İslahat programları, Hıristiyanların korunmasını temel alarak, bölgede yaşanan, etnik unsurlar ve bu unsurlar ile Osmanlı Devleti arasındaki çatışmaları sonlandırmaya yönelikti. Bölgede ıslahatların kapısını aralayan ise 1902 ve 1903 yıllarında Bulgar, Makedon komitelerinin Makedonya'da çıkardıkları iki büyük isyandı. Bulgarlar, bu isyanlar ile Avrupa devletlerinin Makedonya'ya müdahalesini sağlayarak, Hıristiyan vali atanması ve uluslararası bir yönetim tarafından idare edilmesi amacını güdüyordu¹.

Nitekim Bulgar isyanları, onların taleplerini tam olarak karşılamasa da Avrupa devletlerinin bölgeye müdahalesini sağladı. 1902 isyanından sonra, uygulanamamış olmakla birlikte Viyana İslahat Programı (21 Şubat 1903) Osmanlı Devleti'ne dayatıldı². Fakat Makedonya'nın geleceği üzerinde etkili ve her anlamda dönüm noktası olan Mürzsteg İslahat Programı idi. 14 Ocak 1904'te uygulanmaya başlanan program ile Vilâyât-ı Selâse Umûmî Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'nın yanına ıslahat programının uygulanmasını denetleyecek biri Avusturyalı ve diğeri Rus olmak üzere iki sivil görevli atandı. Programın önemli maddelerinden biri de jandarmanın yeniden düzenlenmesinin Avrupalı subaylara bırakılması ve bunların Avrupalı bir generalin komutasında bulunmasıydı³. Böylece Makedonya'da idari işlerde iki sivil görevlinin bulunmasının yanı sıra devletin silahlı bir gücünün düzenlenmesi işi de Avrupa devletlerinin kontrolüne geçmişti.

Makedonya'nın geleceği üzerinde etkisi olan üçüncü ıslahat malî konuda idi. Bu konuda 1905 yılında hazırlanan program ile Makedonya'da malî kontrolün sağlanması için altı Avrupa devleti ile Osmanlı murahhaslarından oluşan "Malî Murakabe Komisyonu" kuruldu. Osmanlı Devleti her ne kadar ayak dirediyse de Almanya dışında diğer devletlerin Midilli ve Limni adalarını işgal etmesi ile programı kabul etti (5 Aralık 1905)⁴. Komisyonun kurulması ile Avrupa devletleri, yönetim, jandarmanın düzenlenmesi ve Makedonya'nın gelirleri ve giderleri üzerinde söz sahibi oldu.

1 Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Kasım 2001, s. 197.

2 Güler Yarcı, *Türk Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Diplomasisinde Makedonya Meselesi (1876-1912)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1996, s. 193-194.

3 Güler Yarcı, *Türk Arşiv Belgelerine...*, s. 246-251.

4 Güler Yarcı, *Türk Arşiv Belgelerine...*, s. 303.

Dördüncü ıslahat ise adlî ıslahattı. Avrupa devletleri adlî işlerin de kendi istedikleri şekilde düzenlenmesini istiyordu. Bu konuda yapılan düzenleme ile her vilayette biri Müslüman diğeri gayrimüslim iki adli müfettiş bulunması kabul edildi ve Bâb-ı Âlî ayrıntıları içeren bir layiha hazırladı (15 Eylül 1907) ⁵. Böylece 1907 Eylül'ünde Makedonya'da dördüncü ıslahat da uygulamaya konmuş bulunuyordu. Makedonya, askerî, malî ve adlî kontrol altına alınmıştı. Osmanlı Devleti her bir ıslahatla Makedonya üzerindeki hakimiyetini biraz daha kaybetti. İngiliz-Rus ıslahat tasarısı ise Avrupa devletlerinin İkinci Meşrutiyet'in ilanından önce Osmanlı Devleti'ne teklif ettikleri son ıslahattı.

1- İngiliz-Rus ıslahat Tasarısı Öncesinde Yaşanan Siyasî Gelişmeler

Makedonya'da asayişin sağlanmasında asker sayısının azaltılıp, ecnebî subaylar kontrolündeki jandarma sayısının artırılmasını içeren İngiliz-Rus ıslahat tasarısı bölgede uygulamaya konulan dört ıslahat programının devamı olarak gündeme geldi. Aslında tasarının İngiltere ve Rusya tarafından hazırlanmış olması, Balkanlar üzerinde 1903'ten beri ıslahat projelerinin düzenleyicisi olan Avusturya-Macaristan ve Rusya arasındaki iş birliğinin bozulduğunu gösteriyordu. Nitekim 1907 yılında Avrupa devletlerinin bloklaşmasında değişmeler söz konusuydu. Rus-Japon Antlaşması imzalandıktan sonra, 31 Ağustos 1907'de İngiltere ve Rusya arasında Asya ve Arap yarımadası üzerindeki çıkar çatışmasını sonlandıran ve Rusya'yı Makedonya sorununda İngiltere'ye yakınlaştıran Petersburg Antlaşması imzalandı. Ayrıca İngiltere'nin boğazların Rusya'ya açılması konusunda daha önceki siyasetini değiştirebileceğini ifade etmesi, iki ülkenin Balkanlar ile ilgili politikalarını doğrudan etkiledi⁶. Petersburg Antlaşması'ndan kısa bir sonra, Eylül 1907'de Rusya Dışişleri Bakanı Isvolsky Marienbad'da İngiltere Kralı tarafından kabul edildi. Bu ziyaret temelde, İngiltere ve Rusya arasında, İran üzerinde uzlaşılan anlaşmanın imzalanması nedeniyle yapılmıştı. Fakat Balkanları ilgilendiren asıl gelişme, ziyaret sırasında Mürzsteg Programı'nın da bahis konusu edilmesi ihtimaliydi⁷. Zira Mürzsteg ıslahat Programı'nın yürütülmesi sırasında Avrupa Devletleri açısından bazı aksaklıklar ortaya çıkmıştı. Örneğin Jandarma nizamnamesinin 64. ve 65. maddeleri

5 *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Siyasi (HR. SYS), 1147/1_71.* (Hariciye Nezareti'nce yazılan 2 Eylül 1323 [15 Eylül 1907] tarihli rapor).

6 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. I, Ks: I, TTK, Ankara, 1991, s. 218, 220.

7 *BOA, HR. SYS, 1147/1_172.* (Berlin Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen 22 Ağustos 1323 [4 Eylül 1907] tarihli yazı).

Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa ile Jandarmanın düzenlenmesinden sorumlu General Degiorgis⁸ arasında anlaşmazlık konusuydu⁹.

Diğer taraftan 1906'da Mürzsteg İslahat Programı'ndan beri Makedonya ıslahatlarının görüldüğü Yabancı Askerî Delegeler Komisyonu toplantısında, General Degiorgis jandarma sayısının artırılmasını ve Rumeli kökenli olanların askerlik yapmadan doğrudan jandarmaya alınmasını talep etmişti¹⁰. Bâb-ı Âli taleplerin karşılanması konusunda istekli olmadı. İngiltere, Osmanlı jandarmasını icra yetkisi olan yabancı subaylar idaresinde güçlendirme fikrindeydi. Nitekim İngiltere Büyükelçisi Nicholas O'conor Haziran 1907'de Bâb-ı Âli'ye gümrük vergisinin ve üç vilayeteki jandarma sayısının artırılması konusunda bazı önerilerde bulundu¹¹. O'conor'un düşüncesi, Makedonya'da bulunan askerlerin 2.000-3.000 kişi azaltılıp, jandarmanın 1.000 kişi artırılması şeklindeydi. Bu şekilde bütçeye ek bir masraf çıkarılmamış olacaktı. İngiltere'nin bu önerisi karşısında Sultan II. Abdülhamid, çetelerin bastırılması ve takibi için seyyar müfrezelere 3.000-4.000 kişi eklenmesi tezini ileri sürdü¹².

Temmuz 1907'de İngiltere Büyükelçisi O'conor Bâb-ı Âli'ye, jandarma sayısının 1000 kişi artırılmasını, jandarma birliklerinin küçük seyyar müfrezeler halinde düzenlenmesini, her birinin başına Jandarma Tensikatı'ndan sorumlu İtalyan General Degiorgis tarafından güvenilir subaylar atanmasını içeren teklifi sundu. Seyyar birlikler, askerî birlikler ile koordineli bir şekilde çetelerin takip ve bastırılmasında kullanılacaktı. Sultan II. Abdülhamid, İngiltere'nin bu teklifini jandarma sayısının artırılması dışında önemsemedi. Makedonya'da mevcut 10.000 kişilik jandarma birliklerinin Almanya'da eğitim görmüş olan Esat Paşa komutasına verilmesine dair teklifte

8 İtalyan General Emilio Degiorgis Mürzsteg reform programı çerçevesinde Makedonya'ya Jandarma tensikatı Kumandanı olarak tayin edildi. Gül Tokay, *Makedonya Sorunu: Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 98. Ayrıca yine Mürzsteg tasarısında yer alan jandarmanın düzenlenmesi için Avrupa devletlerinin her birinden gönderilecek yabancı subaylar generalin emrinde bulunacaktı. Güler Yarıcı, *Türk Arşiv Belgelerine...*, s. 247-249.

9 BOA, *Yıldız Perakende Hariciye Evrakı (Y. PRK. HR) 35/41*. (Hariciye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen 23 Mart 1323 [10 Nisan 1907] tarihli yazı). Bu maddelerde herhangi bir operasyonda jandarmaya nizamiye askerinin yardım etmesi kararı vardı. Ayrıca jandarmaya yapılacak yardımın engellenmesi durumunda tahkikat yapılması gerekiyordu. General Degiorgis bu tahkikatta jandarma müfrezesinin başındaki yabancı subayın da bulunmasını istiyordu. Fakat Hüseyin Hilmi Paşa buna itiraz etmiş ve konu Avrupa devletlerinin sefirlerine kadar ulaşmıştı.

10 Gül Tokay, "Makedonya Reformları ve Güvenlik Güçleri", *Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, der.: Evren Balta Paker, İsmet Akça, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 137.

11 Douglas Dakin, *The Greek Struggle In Macedonia 1897-1913*, Thessaloniki, Museum Of The Macedonian Struggle Institute, For Balkan Studies, 1993, s. 340; Osmanlı Hükümeti Mürzsteg Programı'nın ardından gümrük vergilerinin ıslahat işlerinde kullanılmasını için %3 artırılmasını istemiş, mali reform kabul edildikten sonra bu isteği tekrarlamasına rağmen sonuç alamamıştı. Nihayet 25 Nisan 1907'de Avrupa Devletleri gümrüklerin artırılması konusunda anlaşma sağladı. Bkz.: Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı...*, s. 215.

12 Douglas Dakin, *The Greek...*, s. 340.

bulunarak, teklifin askerî delegeler tarafından görüşülmesini talep etti. Padişah jandarma birliklerinin Bulgar ve Sırp çetelerine ağır kayıplar verdirdiği üzerinde durdu. Ancak müzakereler sonucunda Bâb-ı Âli jandarma sayısının artırılması kararını kabul etti. Fakat bu konuda hemen harekete geçmedi. İngiliz hükümetinin baskısı da gevşedi¹³.

1-20 Ekim 1907'de Yabancı Askerî Delegeler Komisyonu'nun toplantısı Makedonya için dönüm noktası oldu. Toplantı Jandarmanın düzenlenmesinden sorumlu General Degiorgis başkanlığında yapılmış ve Alman, Avusturya-Macaristan, Fransız, İtalyan ve İngiliz delegeler katılmıştı. Toplantıda üç vilayetin asayiş için Avusturya ve Rusya tarafından öneriler sunuldu¹⁴. Rus önerisi jandarma sayısının 5850'ye çıkarılması ve ayrıca 7.000-8.000 kişilik özel eğitilmiş askerler eklenerek yaklaşık çete takibi ve bastırılması için 13.000 kişilik bir güç oluşturulmasıydı. Avusturya önerisi ise her biri yabancı subaylar tarafından kumanda edilen ve 30 jandarmadan oluşan 100 seyyar birlik kurulmasıydı. Bu öneri sadece 20 yabancı subayın daha istihdamını gerektiriyordu¹⁵. Toplantıda jandarma sayısının artırılmasına yönelik bir karar çıkmadı fakat Makedonya'yı ilgilendiren son derece önemli kararlar alındı. İki seneliğine çağrılan ecnebî subayların sürelerinin uzatılması, jandarmanın bütçe ve giyim sorunları, yabancı askerî delegelerin yetkilerinin artırılarak sivil ve askerî görevliler ile doğrudan haberleşmeleri, jandarma bütçesi üzerindeki kontrolün Hilmi Paşa'dan alınarak İtalyan General Degiorgis'e bırakılması, ordu subaylarının jandarma üzerindeki baskısının kaldırılması için adli reformların uygulamaya konulması, çete takibi yapan avcı taburlarının görevinin de jandarmaya bırakılması gibi konuları içeren on dört madde halindeki kararlar muhtıra haline getirilerek toplantıda delegesi bulunan hükümetlere ve Bâb-ı Âli'ye gönderildi¹⁶.

Makedonya'da askerinin etkinliğinin azaltılarak, yabancı kontrolünde güvenlik gücü oluşturulmasına yönelik alınan kararlar Osmanlı Devleti tarafından tepkiyle karşılandı. Bâb-ı Âli toplantıda alınan ve kendisine tavsiye edilen önerileri kabul etmedi. Jandarmanın şimdiye kadar çetelerle mücadelede başarılı olamadığı, bütçe açıklarının asker sayısının fazlalığından değil, Avrupa devletlerinin reformlarından kaynaklandığını ileri sürdü. Ayrıca Seraskerlik, bölgede yeni bir teşkilatlanma içerisindeydi. Olayların bastırılması için kullanılan Avcı Taburlarında bölgeyi tanımayan tecrübesiz subaylar

13 Douglas Dakin, *The Greek...*, s. 341-342.

14 Gül Tokay, *Makedonya Sorunu...*, s. 81-82

15 Douglas Dakin, *The Greek...*, s. 342.

16 Toplantıda; Alman delege Albay van Alten, Avusturya-Macaristan delegesi Albay Goiginger, İngiliz delege Albay Bonham, Fransız delege Albay Veraud, İtalyan delege Albay Albera, Rus delege General Schostak yer aldı. Gül Tokay, *Makedonya Sorunu...*, s. 81-82.

yerine deneyimli subaylar görevlendirildi¹⁷. Bu yeni teşkilatlanma içerisinde üç vilayete sadece çete takibi ile görevlendirilecek üç alay¹⁸, üç alaya bağlı olarak da birinci sınıf nizamiye ve rediflerden 56 tabur oluşturuldu¹⁹. Ayrıca Hüseyin Hilmi Paşa tarafından seyyar müfrezeler kuruldu ve Avrupa Devletleri bilgilendirildi²⁰.

18 Aralık 1907'de İngiltere Makedonya'da olayların yatıştırılmadığını ileri sürerek Avrupa devletlerine; jandarma birliklerinin tüm kontrolünün Avrupalı subaylar tarafından üstlenilmesi, jandarma sayısının artırılması, bir seyyar jandarma kıtasının oluşturulmasına dair tamim gönderdi. İngiltere'nin gevşemiş olan jandarma tensikatını yeniden uluslararası boyuta taşımasının temel nedeni, Bâb-ı Âli'nin petrol imtiyazı verilmesi ve İngiliz çıkarlarının olduğu rıhtım şirketlerine dair güçlükler çıkarması gibi İngiliz ticari taleplerini karşılamamasıydı²¹. Bâb-ı Âli bu teklifi kabul etmeyeceğini Avusturya ve Rusya'ya kesin bir dille bildirdi²².

İngiltere'nin jandarma ile ilgili önerisinden kısa bir süre sonra Avrupa devletlerinin Balkan politikasını etkileyecek bir gelişme yaşandı. Avusturya-Macaristan Bâb-ı Âli'den demiryolları ile ilgili talepte bulundu. Avusturya Dışişleri Bakanı Aehrenthal, 27 Ocak 1908'de Bosna demiryollarının Mitroviçe'deki Osmanlı demiryolları ile bağlanmasını istediklerini açıkladı. Böylece Avusturya mallarının Sırbistan'ın devre dışı bırakılarak doğrudan Akdeniz ve Ege Denizi'ne inebileceği ticarî bir kazanım elde etmiş olacaktı²³. Bu talep özellikle Rusya'da heyecana neden oldu. Avusturya siyasi işler ile iktisadî meselelerin farklı olduğunu ileri sürüyor ve Rusya'daki heyecanın bir süre sonra yatışacağını düşünüyordu. Aehrenthal demiryolları ile ilgili taleplerinin Avusturya-Rusya ittifakı ve Mürzsteg Programı dışında değerlendirilmesi gerektiği inancındaydı ve Makedonya ıslahatının etkilenmeyeceğini vurguluyordu²⁴.

17 Gül Tokay, "Makedonya Reformları ve Güvenlik Güçleri", s. 136.

18 *BOA, HR. SYS*, 1094/17_2. (Hariciye Nezareti'ne gönderilen 13 Şubat 1323 [26 Şubat 1908] tarihli Sadaret tezkiresi).

19 Gül Tokay, "Makedonya Reformları ve Güvenlik Güçleri", s. 138.

20 *BOA, Yıldız Sadaret Hususi (Y. A. HUS)*, 520/129. (Paris Sefiri Aristarki Bey'den Hariciye Nezareti'ne gönderilen 23 Mart 1324 [5 Nisan 1908] tarihli yazının tercümesi).

21 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı...*, s. 217. İngiliz hükümetinde son yıllarda Almanya ve Fransa'nın Osmanlı Devleti üzerinden kazançlarını artırdıkları, İngiltere'nin ise mali olarak dışlandığı düşüncesi hakimdi. Alman ve Fransız şirketleri rıhtım ve tramvayların yapımına el atmıştı. Erol Utubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Çağdaş Yayınları*, İstanbul, 1982, s. 54.

22 *BOA, Y. A. HUS*, 520/129_3. (Paris Sefiri Aristarki Bey'den Hariciye Nezareti'ne gönderilen 23 Mart 1324 [5 Nisan 1908] tarihli tahriratın tercümesi).

23 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı...*, s. 231.

24 *BOA, HR. SYS*, 168/72_002. (Viyana Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen 1 Şubat 1324 [14 Şubat 1908] tarihli yazı).

Avusturya-Macaristan'ın bu hamlesinden hemen sonra 28 Ocak 1908'de İngiltere Makedonya ıslahatının yeniden görüşülmesi talebini diğer devletlere bildirdi²⁵. Bu gelişmeler yaşanırken Bâb-ı Âli, 1907 yılı Avrupa delegelerinin katıldığı Askerî Komisyon tarafından talep edilen ecnebî subayların ve malî komisyonun görev süresinin yedi yıl uzatılmasını onayladı. Böylece Makedonya'da, ıslahatların denetimi, jandarmanın düzenlenmesi, askerî ve malî kontrol 1914'e kadar Avrupa devletlerinin güdümünde devam edecekti. Diğer yandan Avusturya-Macaristan ve Rusya tarafından yürütülen Makedonya ıslahatlarında, İngiltere ilk kez inisiyatif alıyor, Bâb-ı Âli ise Avusturya-Macaristan'a talep ettiği demiryolu imtiyazını vererek, Rusya ile Avusturya-Macaristan arasında bir çatlak oluşturuyordu²⁶. Bu durumda Makedonya üzerinde Avusturya-Macaristan ve Rus liderliği sona erdi. Diğer taraftan Bâb-ı Âli Balkan Devletlerinin yeni demiryolu imtiyazı talepleri ile karşı karşıya kaldı.

Diğer taraftan Rusya'nın 3 Şubat 1908'de Petersburg'da başbakanın katıldığı bir toplantıda Balkan politikasında değişiklik olacağına dair belirtiler vardı. Rus Başbakanı P. Stolipin, Bulgaristan'ın Makedonya'ya askerî müdahalede bulunacağını düşünüyordu. Son zamanlarda sürekli olarak Bulgaristan Makedonya konusunda Rusya tarafından kontrol altına alınmıştı. Bu nedenle Stolipi'nin katıldığı toplantıda, ıslahatların ilerlememesi ve Makedonya'da Rus nüfuzunun kaybedilmemesi için İngiltere ile ortak çaba sarf edilmesi gereği üzerinde duruldu²⁷. İngiltere'nin Balkanlarda en itibarlı devletler olarak yer alan Avusturya ve Rusya'dan daha ileri giderek ıslahat işini ele alması ve Avusturya'nın Bosna demiryolunun Mitroviçe'ye bağlanma hamlesi Rusya'nın politikasını değiştirmesine sebep olmuştu²⁸.

2- İngiliz-Rus ıslahat Tasarısı: Hıristiyan Vali Tayini ve Askerlerin Sayısının Azaltılması Projesi

İngiltere'nin Makedonya reformlarının başarısızlığını ileri sürerek başlattığı yeni ıslahat tasarısı, esasında Makedonya'nın özerkliğine neden olacak bir düzenlemeydi. Demiryolu savaşları üzerine 3 Mart 1908'de İngiltere, Avrupa devletlerine Makedonya ıslahatına dair bir genelge gönderdi. Genelge; maaşı Makedonya bütçesinden karşılanmak üzere üç vilayet için Osmanlı tebaası olmak şartıyla -Müslim ya da

25 BOA, Y. A. HUS, 520/129_3. (Paris Sefiri Aristarki Bey'den Hariciye Nezareti'ne gönderilen 23 Mart 1324 [5 Nisan 1908] tarihli tahriratın tercümesi).

26 M. Şükrü Hanioğlu, *Preparation For A Revolution, The Young Turks: 1902-1908*, Oxford University Press, New York, 2001, s. 234.

27 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı...*, s. 232-233.

28 BOA, Y. EE. KP, 32/3136. (Kamil Paşa'dan Mabeyn'e gönderilen 7 Şubat 1323 [20 Şubat 1908] tarihli rapor).

Gayrimüslim- genel bir vali tayin edilerek, emrine yabancı subaylar ve jandarma gücü verilmesi, bütçe açıklarının kapatılabilmesi için üç vilayetteki askerî kıtaların azaltılması ve çetelerin Makedonya'ya geçmesine engel olunması için Atina, Sofya ve Belgrat'a baskı yapılması maddelerini içeriyordu. İngiltere, bu şartlara karşılık Avrupa devletlerince Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün garanti edilmesini istiyordu²⁹. İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey, İstanbul'daki İngiliz elçisinin defalarca Sultan II. Abdülhamid ile görüştüğünü, eşkıya çetelerinin bastırılması için jandarmanın sayısının artırılarak askerinin yerine istihdam edilmesinin kabul edildiğini açıkladı. Fakat Osmanlı Devleti için askerinin azaltılması hayati bir meseleydi ve İngiltere'nin asker sayısının azaltması teklifi, 1907 yılından beri Bâb-ı Âli'ye sunduğu önerilerin hiçbirinde yer almamıştı. Sultan II. Abdülhamid İngiliz sefiri ile yaptığı görüşmelerde asker sayısının azaltılmasına değil jandarma sayısının artırılmasına onay vermişti. İngiltere'nin yeni teklifine hiçbir şekilde izin verilmeyeceği açıklandı³⁰.

İngiltere'nin teklifi üzerine Bâb-ı Âli, sefirleri vasıtasıyla teklifin Hıristiyan genel vali tayini ve askerinin azaltılması maddelerinin diğer devletlerce kabul edilmemesi için etkin bir diplomasi yürüttü. Bu teklif ile Makedonya'nın Doğu Rumeli'nin sonuna benzeyeceği, Osmanlı ecdadının kanlarını dökerek fethettikleri yerlerin asla feda edilemeyeceği ısrarla vurgulandı. Bâb-ı Âli diplomasisini, Rumeli'de Avusturya-Macaristan, Rusya, Fransa ve hatta Yunanistan ile Sırbistan'ın çıkarlarının Bâb-ı Âli ile birlikte olduğu, teklifin sadece Bulgaristan Prensiği'nin çıkarlarına uygun bulunduğu tezine dayandırdı³¹.

İngiltere'nin üç vilayet için bir genel vali tayini ve ordunun azaltılmasına dair önerisi önce Rusya tarafından da kabul edilmedi. 26 Mart 1908'de Rusya kendi teklifini İngiltere'ye ilettili. Rus teklifinde; üç vilayete Hıristiyan tek bir vali yerine Hüseyin Hilmi Paşa'nın genel müfettişliğinin vergi artırımı süresince (1914) devam etmesi, devletlerin kararı olmadan azledilmemesi, köylerde mahallî köy bekçileri teşkilatı oluşturulması, Avrupalı generalin maliye komisyonu toplantılarına iştiraki, maliye komisyondaki yabancı devlet delegelerinin iki ajan sivilin yetkilerine sahip olması, yabancı subayların Osmanlı hizmetine alınması ancak tayin yetkisinin bağlı olduğu devlete ait olması ve ayrıca jandarma sayısının artırılması yer aldı. Rusya İngiltere'nin Hıristiyan bir vali tayini ve ordunun sayıca azaltılması önerisini desteklememişti³².

29 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı...*, s. 235

30 *BOA, Y. A. HUS*, 520/129_3. (Paris Sefiri Aristarki Bey'den Hariciye Nezareti'ne gönderilen 23 Mart 1324 [5 Nisan 1908] tarihli tahriratın tercümesi).

31 *BOA, Yıldız Perakende Elçilik, Şehbenderlik Evrakı (Y. PRK. EŞA)*, 52/21. (Paris Sefareti'nden Mabeyn'e gönderilen 28 Şubat 1323 [12 Mart 1908] tarihli yazı).

32 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı...*, s. 235.

4 Nisan 1908’de İngiltere, Rus teklifi üzerinde bazı düzeltmeler yaparak kabul etti. Genel müfettişin Bâb-ı Âli’ye sormadan bütçeyi onaylaması, yabancı generalle birlikte asayişin temin için emrine seyyar jandarma birlikleri verilmesi ve memurların tayin ve azillerinde yetkili olması, Bâb-ı Âli’ye iletmeden memurlara emir vermesi İngiltere’nin yaptığı düzeltmelerdi³³. Böylece Makedonya kendi kararlarını alabilen ve Osmanlı Devleti’ne pamuk ipliğiyle bağlı özerk bir yapıya kavuşturulacaktı.

Avrupa devletleri İngiliz-Rus tasarısını kendi aralarında birçok kez müzakere etti. Makedonya hakkında Rusya tarafından hazırlanan layihanın son hali İngiltere’ye gönderildi ve İngiltere’nin daha önce planlanmış “Reval” buluşmasından önce Rusya’ya resmî kanallardan cevap vermesi beklendi. Diğer devletlerin onayından sonra kararlaştırılan maddeler bir nota haline getirilecek ve Bâb-ı Âli’ye sunulmak üzere İstanbul sefirlerine gönderilecekti³⁴. Fakat İngiliz-Rus İslahat Tasarısı Reval Mülakatı’ndan (9 Haziran 1908) önce bir sonuca ulaşmadı ve devletler arasındaki müzakereler devam etti³⁵. Bu yüzden İngiltere ve Rusya arasında, ıslahatın düzenlenmesinden daha önce planlanan Reval mülakatında, Makedonya meselesinin görüşüleceğine kesin gözüyle bakılıyordu³⁶. Nitekim Londra sefiri Reval Mülakatı’ndan bir gün önce, Rumeli ıslahatı hakkında Rusya ve İngiltere arasında cerayan eden müzakerenin devam ettiği, görüşmelerin iki devlet için müspet sonlanacağı ve yakında bu konuda bir teşebbüste bulunulacağı bilgisini veriyordu. Hatta sefire göre Makedonya hakkındaki müzakere sonucunda Genel Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa’ya hareketlerinde Bâb-ı Âli’den serbest olma yetkisinin verilmesi, malî ıslahatta görevli memurların yetkilerinin genişletilmesi, eşkıya tabibine mahsus jandarmalar ile askerlerden oluşan seyyar kollar tertibi ve ecnebî zabitanın yardımının artırılması talebinde bulunulacaktı³⁷.

Esasında Reval mülakatı İngiltere ve Rusya’nın Almanya’ya duydukları şüphe üzerine, aralarındaki sorunları çözmek için planlanmıştı. Görüşmede; İran, Afgan hududu, Girit, Balkan demiryolları, Almanya ve Avusturya’ya karşı izlenecek politika ve

33 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı...*, s. 236.

34 *BOA, Y. A. HUS*, 522/51. (Sadrazam Ferit Paşa’nın 26 Mayıs, 11 Haziran 1324 [8, 24 Haziran 1908] tarihli tezkireleri).

35 *BOA, Y. A. HUS*, 522/125. Petersburg Sefareti’nden Hariciye Nezareti’ne gönderilen 31 Mayıs 1324 [13 Haziran 1908] tarihli yazı).

36 *BOA, Y. A. HUS*, 521/118. (Londra Sefareti’nden Hariciye Nezareti’ne gönderilen 8 Mayıs 1324 [21 Mayıs 1908] tarihli yazı).

37 *BOA, Y. PRK. EŞA*, 52/59. (Londra Sefiri Mehmed Rifat Bey’den Mabeyn Başkıtabeti’ne gönderilen 26 Mayıs 1324 [8 Haziran 1908] tarihli yazı).

Makedonya gibi çeşitli konular görüşüldü³⁸. Görüşmenin temelinde Osmanlı Devleti yer almıyordu, fakat görüşülen konular son derece gizli tutulurken bilerek Makedonya meselesinin görüşüleceği bilgisi sızdırılmıştı³⁹. Ancak Makedonya'da asker sayısının azaltılarak Avrupa güdümündeki jandarma sayısını artırma ve özerk bir yönetim kurmak için düzenlenen İngiliz-Rus ıslahat tasarısı, İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile yarım kaldı. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Makedonya'da uygulanan bütün ıslahat tasarıları ve programları Avrupa devleti tarafından kaldırıldı.

3- İngiliz-Rus İslahat Tasarısının Makedonya'da Yansımaları

Makedonya'da özerk bir yönetim tasarlayan ıslahat programı, Bulgar, Rum ve Sırlar tarafından farklı değerlendirildi. İngiltere ve Rusya'nın Makedonya için ileri sürdükleri teklifler Bulgaristan Prenslığı'nde sevinçle karşılandı. Bulgaristan Prensi Okinograd sayfiyesinde bakanlar kurulunu topladı. Prens, Avusturya-Macaristan'a Mitroviçe demiryolunun Bosna ile bağlanmasına izin verilmesi ve Rusya'nın İngiltere'nin teklifini kabul etmemesi üzerine nasıl davranılacağını müzakere etti. Bu sırada İngiltere ıslahat tasarısı ile ilgili teklifini Rusya'ya sunmuştu. Toplantıda bazı bakanlar Avrupa devletlerinin bu konudaki anlaşmazlıklarından faydalanarak -Doğu Rumeli'nin ilhakinde olduğu gibi- Makedonya'ya askerî bir müdahale yapılması şeklinde hareket edilmesinin doğru olacağı görüşündeydi. Fakat bu düşünce Osmanlı-Yunan savaşında edinilmiş tecrübeye binaen, sonuçlarının kestirilememesi ve Sırbistan ve Romanya'nın Bulgaristan'a tecavüz edebileceği endişesiyle reddedildi⁴⁰.

Rus tasarısının İngiltere tarafından kabul edilmesinden sonra ise Bulgar Hükümeti, İngiltere ve Rusya'ya teşekkürlerini bildirdi ve çok sayıda miting yapılarak, teşekkür telgrafları çekildi⁴¹. Filibe'de yapılan mitingde, İngiltere dışında Avrupa devletlerinin etkisiz faaliyetlerde bulunduğu eleştirisi yapılırken, İngiliz Dışişleri Bakanı E. Grey'e ve Balkan Komitesi azalarına teşekkür edildi⁴². Zira Bulgar menfaatleri için Londra'da aktif politika yürüterek, Bulgarlar lehine kamuoyu oluşturan Balkan Komitesi, İngiltere

38 *BOA, Y. A. HUS*, 522/125. (Petersburg Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen 27 Mayıs 1324 [9 Haziran 1908] tarihli yazı); Edward F. Knight, *1908 İhtilali'nin Hikâyesi: Jön Türkler ve II. Abdülhamid*, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2010, s. 110.

39 İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. IV, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 355.

40 *BOA, Sadaret Mümtaze Bulgaristan evrakı (A. MTZ. (04))*, 165/64. (Bulgaristan Komiserliği'nden Sadaret'e gönderilen 29 Mart 1324 [11 Nisan 1908] tarihli tezkire).

41 *BOA, Yıldız Perakende Arzuhal, Jurnal (Y. PRK. AZJ)*, 54/13. (Bulgaristan Komiserliği İkinci Katibi Hilmi Bey'den Sadaret'e gönderilen 30 Mart 1324 [12 Nisan 1908] tarihli tezkire).

42 *BOA, Yıldız Perakende Müfettişlikler ve Komiserlikler Tahriratı (Y. PRK. MK)*, 22/72. (Bulgaristan Komiserliği İkinci Katibi Hilmi Bey'den Sadaret'e gönderilen 31 Mart 1324 [13 Nisan 1908] tarihli tezkire; Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu...*, s. 265.

Dışişleri Bakanı Grey'in teklifini son derece olumlu bulduğunu açıklamış ve “Avrupa’da Türklerin hükmüne son vermek için” Rusya ve Avusturya’nın İngiltere ile birleşmesi gerektiğini ifade etmişti⁴³.

İngiltere’nin ıslahat teklifinin gerçekleştirilmesi amacıyla Makedonya’da Bulgar ahalî ve komiteler tarafından da toplantılar yapıldı. Bulgaristan Prenslîği İngiltere’nin talimatı üzerine birbirinden ayrılmış Makedon komitelerinin birleştirilmesi için çaba sarfediyordu⁴⁴. İç Makedon Devrimci Örgütü uzun süreden beri kendi içerisinde farklı kollara bölünmüştü. Saravof, H. Matov ve D. Gruev Bulgar milliyetçiliğini, Yane Sandanski liderliğindeki Serez grubu ise Balkan federasyonu kurulması fikrini benimsemişti. Ayrıca Yüksek Makedon Komitesi de silahlı çeteleri ile varlığını sürdürüyordu⁴⁵. İdeolojik ayrılıkların yanı sıra Kasım 1907’de Sandanski’nin Boris Sarafov ve Garvanov’u öldürtmesi İç Makedon Devrimci Örgütü içindeki ayrılığı daha da derinleştirmişti⁴⁶. Dahili Komite’nin içindeki bölünmüşlük İngiliz-Rus ıslahat tasarısına bakışı da değiştiriyordu. 31 Mart 1908’de Dahili Örgüt’ün Sarafov kanadından H. Matov, Bulgar subaylarından iki kişi ve Makedonya Bulgarlarından yirmi kişi Sofya’da Pezplatno Trapeze Riba’da bir kongre düzenledi⁴⁷. Kongreye Sandanski ve Strumitsa (Ustorumca) gurubu davet edilmedi⁴⁸. Kongrede İngiliz tasarısı kabul edildiği takdirde, Makedonya’daki tüm çetelerin feshedilmesi ve sadece Rum, Sırp, Arnavut ve Türklerin saldırılarına karşı silahlanılması kabul edildi. Ayrıca ıslahatın reddedilmesi halinde geniş çaplı isyan çıkarılması fikri de benimsendi⁴⁹. Makedonya’nın özerkliğini, Bulgaristan ile birleşme için atılacak ön adım olarak düşünen Sarafovistler için bundan sonraki hedef halkın savaş için hazırlanmasıydı⁵⁰. İç Makedon Devrimci Örgütü 1903’te İinden isyanı öncesinde, Avrupa devletlerine genel vali tayin edilmesi ve Avrupa devletleri temsilcilerinden oluşan karma bir komisyon kurulması talebinde bulunmuştu. Bu ıslahat

43 BOA, Y. A. HUS, 522/48. (Bulgaristan Komiserliği’nden Mabeyn’e gönderilen 23 Mayıs 1324 [5 Haziran 1908] tarihli tezkire).

44 BOA, Yıldız Mütenevvi Evrakı (Y. MTV), 307/200. (Edirne İkinci Ordu Komutanı Nasır Paşa’dan Sadaret’e gönderilen 15 Mart 1324 [28 Mart 1908] tarihli yazı).

45 Mehmet Hacısalihoğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008, s. 115-116.

46 Mehmet Hacısalihoğlu, *Jön Türkler...*, s. 121.

47 BOA, A. MTZ. (04), 164/60. (Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi’nden Sadaret’e gönderilen 18 Mart 1324 [31 Mart 1908] tarihli yazı).

48 Mehmet Hacısalihoğlu, *Jön Türkler...*, s. 127.

49 BOA, Yıldız Perakende Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği (Y. PRK. TKM), 51/25. (Times Gazetesi’nin Sofya’dan aldığı haberlere dayanarak yayınladığı 31 Mart 1908 tarihli yazının tercümesi).

50 BOA, Teftişat-ı Rumeli Müteferrik Evrakı (TFR. I. M), 20/1947. (Heyet-i takibiye azasından Enver Bey tarafından Rumeli Müfettişliği’ne gönderilen 2 Nisan 1324 [15 Nisan 1908] tarihli yazı).

tasarısıyla, genel vali tayini İngiliz teklifinde, Avrupa komisyonu kurulması da Rus teklifinde yer alıyordu⁵¹.

Rum ve Sırp lar ise İngiliz-Rus ıslahat tasarısına olumlu yaklaşmadı. Çünkü Makedonya'nın özerkliğinin, Bulgaristan tarafından ilhak edilmesini kolaylaştıracağı düşünülüyordu. Her iki unsur da bunun bir örneğini, 1885'te Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk bir vilayet olan Doğu Rumeli'nin Bulgar Prenslığı tarafından ilhakında yaşamıştı⁵². Rum ve Sırp lar tasarıya tepki duyarken, Bulgar Prenslığı kabul edilecek İngiliz-Rus tasarısının uygulanması için elinden geleni yapacağını, çete teşkiline ve Makedonya'ya geçmelerine asla izin vermeyeceğini Bâb-ı Âli'ye bildirdi⁵³. Fakat Bulgar hükümetinin sükunetin sağlanması için aldığı karar, Rum ve Sırp çeteleri tarafından Bulgarlara karşı ortak saldırılara girişilmesi ile sonlandı. Özerk Makedonya'ya karşı olan Rum ve Sırp lar 28 Nisan 1908'de Selanik'te toplanarak Bulgarlara karşı ortak faaliyet yürütmeyi planladı⁵⁴. Bu plan gereğince Makedonya'da en yoğun çete eylemleri yapan Bulgarların sessizliğinin bozulması ve olayların tırmandırılması hedeflendi. Bunda kısmen başarılı da olundu.

31 Mayıs'ta Bulgar hükümeti, Rum ve Sırp ların suçsuz Bulgar halkına saldırıları ile ilgili olarak Bâb-ı Âli'ye muhtıra verdi. Muhtırada Prenslık, Osmanlı Devleti ile yapılan anlaşmaya sadık kaldıklarını ve çetelere izin vermediklerini bildiriyor, karşılığında Bâb-ı Âli'nin de Rum ve Sırp çetelerini sıkı takibe alarak saldırıları engellemesini istiyordu. Muhtırada menfi şekilde oluşacak kamuoyu baskısının başka türlü yatıştırılamayacağı da vurgulanıyordu⁵⁵. Yaşanan saldırılar karşısında İç Makedon Devrimci Örgütü delegeleri, alınacak tedbirleri görüşmek üzere Sofya'da toplandı. Selanik'te bulunan Rum mahallesi ve kiliseyi dinamitleme, Selanik, Kosova ve Manastır'daki tüm Rumları itlaf etme kararı alarak, bunu Makedonya'da bulunan çetelere ilettiler. “*Rum, Sırp ve Türkler tarafından katledilen*” Bulgarlar hakkında hükümetin dikkatini çekmek üzere, Bulgaristan'ın her yerinde büyük mitingler düzenlenmesi kararlaştırıldı⁵⁶.

51 BOA, Yıldız Perakende Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği (Y. PRK. TKM), 51/25. (Times Gazetesi'nin Sofya'dan aldığı haberlere dayanarak yayınladığı 31 Mart 1908 tarihli yazının tercümesi).

52 Mahir Aydın, *Şarki Rumeli Vilâyeti*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992, s. 226.

53 BOA, Y. PRK. MK, 22/90. (Bulgaristan Komiserliği'nden Sadaret'e gönderilen 24 Nisan 1324 [7 Mayıs 1908] tarihli yazı).

54 BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 3321/249028. (Bulgaristan Kapı Kethüdalığı'ndan gönderilen 27 Nisan 1324 [10 Mayıs 1908] tarihli yazı).

55 BOA, TFR. I. M, 38/3790. Sadaret'ten Rumeli Müfettişliği'ne gönderilen 11 Haziran 1324 [24 Haziran 1908] tarihli yazı).

56 BOA, A. MTZ. (04), 167/56. (Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi'nden Sadaret'e gönderilen 31 Mayıs 1324 [13 Haziran 1908] tarihli yazı).

Komitenin aldığı kararlar üzerine Bulgar hükümeti de Sırp çetelerinin ve Rum çetelerinin Bulgar halka karşı giriştikleri saldırılarının intikamını alacaklarını ilan etti. Kalabalık çeteler oluşturularak saldırıya geçilecekti⁵⁷. Bu açıklamadan sonra 12 Haziran'da Sofya'da Dahili Komite de yeniden toplandı. Rum ve Sırp çetelerinin saldırılarına karşı faaliyette bulunmak için Dahiliye nazırı ve Başbakan ile görüşüldü. Makedonya'da yaşayan Bulgarlara yardıma gitmelerine izin verilmesi ve hükümetin de yardım etmesi talep edildi. Başbakan Bâb-ı Âli'nin beş-on gün içerisinde çetelerin mahvedileceği sözünü verdiğini ve bunu beklemenin yararlı olacağını söylüyordu. Aynı zamanda Köstendil-Kumanova demiryolu hattının inşası için Osmanlı Devleti'nden izin bekleediklerini ve bu durumda bir hareket yapılmamasını komitelerden istedi⁵⁸.

Bâb-ı Âli ise muhtırada bahsedilen saldırıları teyit etti. Fakat Bulgar hükümetinin iddia ettiği gibi çete olaylarının artmadığını ve sıkı takip edildiklerini bildirdi⁵⁹. Bulgar hükümetinin Rum ve Sırp çetelerinin saldırılarına karşı ciddi kamuoyu oluşturma isteği seziliyordu. Fakat İngiltere dışında Avrupa devletlerinin hiçbiri 1908 ortalarında Makedonya'da yeni bir karışıklık çıkmasını istemiyordu. Belgrad sefirine göre; 1905'te yaşadığı iç karışıklıklardan sonra yeni yeni toparlanan Rusya, Balkanlarda Slav işini halletmek niyetinde değildi. Siyasî mahfillerde Bulgar Prenslığı'nin Sırbistan'a savaş açma ihtimali dillendiriliyordu. Bulgaristan hızla silahlanıyor ve sınırlarındaki kuvvetlerini artırıyor. Belgrad sefiri tüm bu hazırlıkların asıl nedeninin Bulgar-Sırp savaşı değil Makedonya meselesini kendi lehine çözmek için Osmanlı-Bulgar savaşı olduğunu Bâb-ı Âli'ye bildirdi⁶⁰. Avrupa'da İngiliz-Rus tasarısı imzalandıktan sonra Bâb-ı Âli'nin Bulgaristan'ın bağımsızlığını onaylayacağı söylentileri de yayılmıştı⁶¹. Fakat tüm bu gelişmeler İkinci Meşrutiyet'in ilanını etkisiz kaldı ve Makedonya'da yeni bir dönem başladı.

Sonuç

İngiliz-Rus ıslahat tasarısı hayata geçirilememiş bir proje olarak kaldı ise de Makedonya'nın geleceği ve İkinci Meşrutiyet'in ilanında son derece etkili oldu. Tasarı

57 *BOA, A. MTZ. (04)*, 167/69. (Rumeli Müfettişliği'nden Sadaret'e gönderilen 20 Mayıs 1324 [2 Haziran 1908] tarihli şifre).

58 *BOA, A. MTZ. (04)*, 168/24. (Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi'nden Sadaret'e gönderilen 18 Haziran 1324 [1 Temmuz 1908] tarihli yazı).

59 *BOA, TFR. I. A.*, 39/3802. Bulgaristan Kapıkethüdalığı'ndan gelen 24 Haziran 1324 [7 Temmuz 1908] tarihli muhtıra sureti).

60 *BOA, Y. PRK. TKM.*, 52/70. (Belgrad Sefareti'nden Mabeyn İkinci Katibi İzzet Paşa'ya gönderilen 12 Haziran 1324 [25 Haziran 1908] tarihli yazı).

61 Gül Tokay, *Makedonya Sorunu...*, s. 86.

1903'ten beri Makedonya'nın idaresinin Avrupa Devletleri tarafından kontrol edildiği sürecin devamı niteliğindedir. Ancak diğerlerinden farklı olarak bu ıslahat tasarısı, Makedonya'yı özerk bir yapıya kavuşturuyordu. Oysa Makedonya Osmanlı Devleti'nin Avrupa kıtasındaki beş vilayetin üçünü kapsayan önemli bir bölgeydi. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Anadolu'dan önce Balkanlarda yeşermiş olması bölgeyi manevi olarak değerli kılıyordu. Oysa İngiliz-Rus ıslahat tasarısı Makedonya'nın kısa sürede kaybedilmesine yol açacak bir gelişmeydi.

Tasarının en büyük etkisi İttihat ve Terakki Cemiyeti üzerinde görüldü. Uzun bir geçmişi olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, ikinci kez kuruluşundan sonra, 1908 Mayıs'ına kadar Makedonya'da gizli olarak faaliyetlerini yürütüyordu. Cemiyet Üçüncü Ordu subayları arasında yayılan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile 1907 yılında birleştikten sonra Makedonya'da örgütlenmeye hız vermişti. Teşkilatın en güçlü unsurları o bölgedeki genç subaylardı. İngiltere'nin Makedonya'ya Hıristiyan bir vali tayini ve asker sayısının azaltılması teklifi, Cemiyet'in telaşa kapılmasına yol açtı. İttihat ve Terakki Cemiyeti, İngiliz tasarısının Makedonya'yı Osmanlı hakimiyetinden koparacağını düşünüyordu. Tasarının kabulü ile bütün Rumeli elden çıkabilirdi. Bu ise devletin sınırlarının İstanbul kapılarına kadar dayanmasına neden olacaktı. İngiliz-Rus ıslahat tasarısı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Rumeli'ye dair düşünceleri üzerinde de etkili oldu. Cemiyete göre Makedonya meselesi "*Türklerin varlığı meselesiydi*". Bu yüzden Makedonya'yı kaybetmektense büyük bir savaşı bile göze almak gerekirdi.

İngiltere'nin ıslahat teklifi Cemiyet'in açığa çıkmasının nedenlerinden de biriydi. İttihat ve Terakki Cemiyeti Makedonya'da 1909 yılı sonbaharında bir ihtilal planlamış olmasına rağmen, Mayıs 1908'de açığa çıkma kararı aldı. Onu bu karara iten sebeplerden biri, İngiliz-Rus İslahat Tasarısı ile Makedonya'nın yeni bir müdahaleye maruz kalma ihtimaliydi. Makedonya'nın yeni bir dış müdahale ile karşılaşması ve İngiliz-Rus ıslahat tasarısında ön görülen asker sayısının azaltılması, cemiyetin varlığını tehlikeye sokacak bir gelişmeydi. Üçüncü Ordu'nun dağıtılması veya azaltılması cemiyetin zayıflamasına neden olacak ve meşrutiyetin elde edilmesini güçleştirecekti.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni harekete geçirmenin yanı sıra İngiliz-Rus ıslahat tasarısı Meşrutiyet'in ilanına da katkı sundu. Tasarının duyulması Üçüncü Ordu içinde teşkilatlanmayı hızlandırdığı gibi, kitleleri harekete geçirmek için uygun bir fırsat sundu. İttihat ve Terakki Cemiyeti gerek İngiliz teklifini ve gerekse de Reval mülakatını Meşrutiyet'in ilanı için propaganda malzemesi olarak kullandı.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları⁶²

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

2. Araştırma Eserler

Adanır, Fikret: *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Kasım 2001.

Aydın, Mahir: *Şarkî Rumeli Vilâyeti*, TTK, Ankara, 1992.

Bayur, Yusuf Hikmet: *Türk İnkılabı Tarihi*, C. I, Ks. I, TTK, Ankara, 1991.

Dakin, Douglas: *The Greek Struggle in Macedonia 1897-1913*, Thessaloniki, Museum Of The Macedonian Struggle Institute, For Balkan Studies, 1993.

Hacısalihioğlu, Mehmet: *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008.

Hanioğlu, M. Şükrü: *Preparation For A Revolution, The Young Turks: 1902-1908*, Oxford University Press, New York, 2001.

Knight, Edward F.: *1908 İhtilali'nin Hikâyesi: Jön Türkler ve II. Abdülhamid*, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2010.

Tokay, Gül: "Makedonya Reformları ve Güvenlik Güçleri", *Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, der.: Evren Balta Paker-İsmet Akça, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 125-146.

Tokay, Gül: *Makedonya Sorunu: Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1995.

Ulubelen, Erol: *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1982.

Yarcı, Güler: *Türk Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Diplomasisinde Makedonya Meselesi (1876-1912)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1996.

62 Kullanılan belgelerin künnyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

